

Степан Сливка

Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету “Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права,
tfp2014@i.ua

ХРИСТИЯНСЬКА МОРАЛЬ: МЕТААНТРОПОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ

<http://doi.org/10.23939/law2020.25.071>

© Сливка С., 2020

Одна із онтологічних проблем людини міститься в її поведінці. Початок цієї проблеми – непослух Бога першої людини, внаслідок чого почали виникати поведінкові проблеми у земній життєдіяльності. Людина не повністю зрозуміла свою відповідальність та онтологічний обов’язок, тому своєю поведінкою коливається між добрими і злими силами, між духовним і матеріальним, здійснюючи при цьому значну кількість помилок. Ці помилки шкодять не тільки самій людині та її оточенню – вони поступово хоча й в малих дозах, але руйнують світ. Руйнація світу людиною колись набуде кінцевого положення. Що буває тоді з людиною? А може ті люди, які давно померли не будуть відповідати за скоєні правопорушення? На ці та інші аналогічні питання дають відповідь у дослідженні мета антропологічного змісту християнської моралі.

Ключові слова: християнська мораль, християнська ортологія, християнська екзистенціологія, християнська трансцендентологія, метаантропологія

Аналіз дослідження проблеми. Про мораль написано багато, в тому числі проведені докторські й кандидатські дослідження, видавалися монографії, проводилися науково-практичні конференції, тощо. У ХХІ столітті активно почали відродження вчення про мораль й Церкву. Це зокрема такі автори, як митрополит Андрей Шептицький, протоієрей Олександр Кислашко, професор Ірина Сіданіч та інші. Однак існує проблема у висвітленні моралі у християнському світоспогляданні, яке найбільше відображає філософський, метаантропологічний зміст.

Мета дослідження – дослідити християнську мораль в ортологічному, екзистенціальному та трансцендентальному вимірах, скерувати її у філософсько-правову тематику.

Виклад основного матеріалу. Людина із зовнішнього буденного світу через внутрішній екзистенційний світ повинна повернутися у вищий трансцендентальний світ, піднятися на небеса. Це завдання духовного шляху в абсолютну Вишню є складним, тернистим і потребує певного нормативного забезпечення, своєрідного ПДЧ. Основою виконання плану дій до набуття членства у вищому світі є Десять заповідей Божих і Девять заповідей блаженства. Тобто Божий Промисел має онтологічне місце у Старому і Новому Завітах. Однак ці беззаперечні, безімперативні, методологічні, нормативні вимоги потребують добре продуманої методики невідхилення від шляху святості й блаженства. Методика засвоєння онтологічних норм складена самою людиною, людським суспільством. Церквою, державою. Предметом необхідної духовної методики є елементарна і вища мораль, звичаї, етика і чесноти. Дослідженням цієї методики займаються такі науки: *християнська ортологія, християнська екзистенціологія та християнська трансцендентологія.*

Християнська ортологія досліджує спеціальну діагностику Церкви про ефективність впливу народних звичаїв та елементарної моралі на трансцендентальну поведінку людини. У цій методиці таємниць немає, а є ставлення світу до християнства, його мети.

Зокрема, під звичаями (які можна назвати народними) розуміють форму поведінки людей, яка в результаті багаторазового повторення набуває певну стійкість, закріплюється в практичному досвіді, психології, а також ідеології тої чи іншої соціальної. Людина, що входить у певну соціальну групу, засвоює її вимоги з дитинства. Звичай не виникає сумніву в тому, дотримуватись його вимог чи не дотримуватись, бо не дає можливостей вибору. Людська ініціатива у звичаї не проявляється, на певному етапі проявляється реакційність, що вимагає довгої боротьби, в результаті якої безперечність його вимог вдається подолати [7, с. 195–196]. Звичай поведінки людей, що склалося в процесі їхнього співжиття, ввійшло в звичку, побут і свідомість певної групи чи всього суспільства. Звичай з'явився разом з виникненням людського суспільства, внаслідок повторювання однакових вчинків, які згодом набули загального значення, стали нормою [10, с. 240]. У ролі звичаю можуть виступати загальноприйняті трудові навички, форми суспільно-політичної діяльності, сімейних відносин, релігійні обряди, громадські свята тощо. За вужчого тлумачення, звичай охоплює лише такі дії, які відтворюються людьми стихійно [12, с. 222].

Зрозуміло, що звичаї практично всі є народною творчістю, які впливають із регіональних особливостей, способу життя та інших факторів. Тому християнська ортологія із буденних норм життя вибирає ті, які є природно методологічними, визнані Церквою, церковним правом.

Елементарні моральні норми стосуються дій людини і часто називаються буденною мораллю. Мораль, як зазначено в енциклопедії, виступає зазвичай у ролі “неписаного закону”, реалізуючи свою регулятивну функцію передусім завдяки буденній свідомості. Вона генетично наближається до феномена звичаю [1, с. 657]. Основними проблемами в моралі є питання про те, що таке “добрий звичай”, що “порядно”, що робить можливим спільне життя людей, в якому кожен відмовляється від повного здійснення життєвих цінностей в користь здійснення (менше всього в силу розуміння того, що вважається правильним) цінностей соціальних [11, с. 282].

Зіставляючи елементарну мораль як систему суспільних вимог, норм і правил поведінки з людьми та природою і з звичаями, які стали шаблонами в поведінці, звичками, зазначимо, що дотримання їхніх невидимих імперативів є добровільним. Але невиконання моральної дії отримує більший громадський осуд, ніж невиконання звички, оскільки суспільство, а часом й держава більше приділяють їм уваги. Мораль більше “очищена від елементів від другорядних, застарілих. Крім того, моральна дія може поглинути звичку. У народі критиці можуть частіше бути піддані звичаї, а мораль – рідше, оскільки звичаї швидше” старіють, відстають від цивілізованого життя.

Поняття звичаїв та моралі не просто мають різні змісти, описовий характер, вони протиставляються один одному як два різні підходи (антропологічний та соціологічний чи теологічний та конфесійний) до людської поведінки: вибір першого терміна може означати заперечення будь-якого теоретичного та нормативного підходу, тоді як надання переваги другому може бути ознакою відстоювання універсальності [3, с. 375–376].

Наголосимо, що в цьому випадку ми розглядаємо звичаї й елементарну мораль у буденному вимірі, що досліджує ортологія. У цьому вимірі йдеться йдеться лише про поведінку, фізичні дії, а ще про думки і почуття. Поведінка й дія ще не визначають повністю християнську мораль, оскільки характеризують лише зовнішні імперативи. Це тільки видима частина, яка часто буває недостовірною, несправедливою, тобто не онтологічною. Невидима частина полягає в тому, що народні звичаї і елементарна мораль повинні набути статусу християнських: християнські звичаї, християнська мораль. Цього можна досягнути в наступних методиках метаантропологічних вимірів.

Методика *християнської екзистенціології* полягає в тому, що її предметом є вища мораль і етика. Про вищу мораль у науковій літературі небагато згадок, хоча вона існує, як мораль у думках і почуттях.

Заслужує уваги ідея моралі в опорах різноманітності та історичності, що реалізується у двох протилежних формах: раціональне обґрунтування та апогетичний дискус. Раціональне обґрунтування моралі міститься у сукупності правил, які мають отримуватися внаслідок дедуктивного міркування. Це міркування не звертається до досвіду, але за браком безпосереднього регіонального обґрунтування встановлюється “перехідна мораль” – попередня мораль, головною ознакою якої є такі: не обмежуючись лише відповідальністю звичаям, вона має містити ще й інші правила. Апогетичний дискус полягає у перетворенні моралі, на її захист з наявністю догм. Немає іншої легітимної моралі, окрім моралі, що її надихає релігія. У божественній моралі, яка є досить авторитетна, людина може знайти для себе великі цінності. Насправді мораль несе в собі відбиток християнського Бога. Тому, змінюючи мораль звичаями, вносити до звичаїв моральні норми небажано [3, с. 376–377].

Характерною ознакою божественності моралі є поняття моральних цінностей, які висловлені деякими авторами. Зокрема, за моральних цінностей належать такі моральні категорії як любов до ближнього, повага до старших, богослужіння тощо. Мораль – це складова частина індивідуального мікрокосмосу, вона є одним із моментів, які визначають для особистості картину світу [11, с. 282]. Структура моралі включає в себе моральні погляди, смисложиттєві орієнтації та ідеали, моральні почуття, традиції, норми, принципи, заповіді, мотиви, мета, відносини, вчинки, оцінки, категорії добра, совісті, честі справедливості, щастя і т.д. Сюди ж належать моральні якості особистості, феномени милосердя, благодійності, добродійності [1, с. 657]. Це є внутрішні імперативи моралі, які здебільшого й визначають екзистенцію людини. Важливим екзистенціалом є етика, як наука про мораль.

Етика як філософська наука зосереджує увагу на проблемах сутності й функціонування моралі, досліджує специфіку моральних норм і цінностей та шляхи їхнього обґрунтування, з’ясовує моральні аспекти людської свідомості, діяльності, спілкування і світоставлення, аналізує мову моралі, значення і функції моральних висловлювань [12 с. 204]. Християнська етика – це християнсько-богословське вчення про мораль, яке засновується на моральних принципах і нормах Біблії, головним чином Нового Завіту. Наріжним каменем в системі християнської етики є моральні заповіді Нагірної проповіді і головна з них – християнська любов. Важливе місце відводиться і заповідям Декалогу. Основні ідеї християнської етики базуються на вченні про добро і зло, гріх і спокуту, Божу благодать, про припинення страждання як засобу очищення, піднесення духу над плоттю та ін. [8, с. 110].

Християнська етика як вчення впливає із людського вчення про Десять Заповідей Божих і Дев’ять Заповідей Блаженств, що займає центральне місце в екзистенції людини, але мікрокосмос потребує реалізації цих вчень, щоб бути максимально наближеним до макрокосмосу. Ця реалізація здійснюється у чотирьох формах: дотримання, виконання, використання, застосування.

Етика не залежить від догм, усталених моральних катехізисів. Вона стає все більш успішною наукою. Адже мораль є категоричним імперативом, а етика гіпотетичним (гаданим, науковим) імперативом. Це розрізнення є вирішальним. Або дію визначено безумовним імперативом, який застосовується категорично, і тоді свідомість діє відповідно до обов’язку. Це у випадку моралі. Або ж дію визначено гіпотезою, яка підказана їй поведінкою, що можна назвати також імперативом розсудливості. Тоді йдеться про етику. Термін “етика” окреслює невизначену турботу про мораль, яка заледве приховує всі можливі компроміси з інтересами моменту [7, с. 376–378]. Імператив розсудливості щодо поведінки людини є етичним імперативом, який притаманний людині великої мудрості і вводить поняття вищої етики. Досягнути такого ступеня мудрості є завданням чеснот, які досліджує християнська трансцендентологія і вводить поняття вищої етики.

Методика *християнської трансценденталії* бере початок в ортології, а потім екзистенціології: вчення про елементарну мораль, зовнішній імператив, етичне вчення про вищу мораль, (внутрішній імператив) вища етика як вчення про чесноти (метаімператив). Зміст цих трьох вчень зводиться до того, що зовнішній і внутрішній імперативи моралі є творінням людини. Тобто

моральна методика в буденному і моральна методика в екзистенції є необхідною базовою методикою християнської моралі, але ще недостатньою, оскільки ці методики є людськими, тобто не онтологічними. Онтологічною методикою християнської моралі є процес отримання від Бога чеснот і прохання людини отримати такі чесноти, що супроводжується Божою благодаттю.

Отримання онтологічних чеснот без прохання людини є результатом Божого Промислу, турботи про людину. Зокрема, йдеться про такі кардинальні чесноти як віру, надію і любов, без яких життя людини як надприродної істоти неможливе. Завдання людини полягає у розвитку, зміцненні цих чеснот за допомогою Церкви.

Прохання про набуття інших чеснот теж не проходить мимо Церкви (воно зазвичай здійснюється під час богослужіння). Крім того, потрібні ще й додаткові умови щонайменше дві: страх Божий, (діяння людини про набуття) і благоговіння (відчуття високого переживання безпосередньої присутності Бога в житті, в конкретній ситуації). Перебування людини у таких екзистенційних станах, (в епифанії відчуття появи божества), дає підстави для задоволення прохання надання конкретно вказаних і необхідних чеснот. Всі чесноти є духовними законами, які умовно записані в серці людини, що гарантує людині великі творчі здібності, зміцнює її володарство на землі. Ці трансцендентальні таємниці про олюднення людини, народження або відродження її духу визволяє із полону осудження та смерті.

Чеснота має співвідноситись із двома фундаментальними парадигмами: парадигмою чесноти/фортуни (випадок, доля, талан) як принципом відмінностей та парадигмою чесноти як рішенням та рішучою поведінкою. Перехід від першої до другої парадигми відбувається завдяки переоцінюванню якостей, які традиційно асоціюють із чеснотою, що призводить до зняття цих двох парадигм у концепції фортуни, зрозумілої як історична необхідність. Цій необхідності підкоряється абстрактна чеснота. Співвідношення між чеснотою і фортуною встановлюється у формі нестійкої рівноваги від якої залежить успіх чи неуспіх справи. Тому чеснота є справою рішення, визначеності, сміливості. Звідси випливає, що на тлі необхідності чеснота є сукупністю вчинків та рішень, що додають могутності індивіду [2, с. 473–479].

Видається, що природа людини містить у собі чесноти і фортуни. Чесноти надаються людині за її розсудливість, діяльність за необхідністю, бажанням активно виконувати своє онтологічне призначення на світі та інші життєдайні характеристики. Фортуна залежить також від багатьох життєдайних факторів, але її, зазвичай, не випрошують у Бога. Успішне, щасливе складання з вдалою ситуацією впливає із Промислу Божого, із взаємодії системи природних законів та їх впливу на людину і взагалі долі людини. Чеснота людини є наслідком виконання онтологічних завдань у різних метаантропологічних вимірах. Тоді всі чеснотні вчинки у діях, думках і почуттях будуть оцінені вищою правдою про спасіння.

Всі чесноти можна відповідним чином класифікувати згідно з метаантропологічними ознаками, але так чи інакше ця класифікація відобразатиме бажання людини у культурологічній діяльності світу, прийняття чи неприйняття марного блукання думок, що відповідно породжує або застерігає від проявів протилежностей чеснот – різноманітних пристрастей (душевних і тілесних).

Християнське життя – то життя в якому людина двигаче свій хрест, терпить і йде слідом за Ісусом Христом. Це життя стоїть на твердій основі, на жертві зі себе [9, с. 124–125]. Щоб стати “досконалим” людина повинна все своє життя працювати над собою, стесувати з себе гріховний блуд, щоб чистим постати перед Господом і увійти в Царство Небесне [6, с. 6]. Поки – що людина перебуває у земному Царстві Божому, яке за визначенням авторів, є такий найдосконаліший, керований Божим Провидінням лад у житті окремої людини й суспільства, у якому здійснюється Правда Божа і за якого людство перебуває у блаженному єднанні з Богом [11, с. 23]. У земному перебуванні людина має необхідну допомогу: Церкву, життєдайні норми життя, процес достукання до сердець, різноманітні догоджання, можливість об’єднання у християнські (онтологічні) течії, однак для багатьох людей ці, впливи поки що є безрезультатними. Однією із останніх впливів

є те, що у свій час трансцендентальний Бог став людиною для людства, що Бог більше наближається до нас, ніж ми один для одного. Тепер потрібно врахувати, що для людини дано життєдайні норми життя, які спонукають її до активного й свідомого виконання.

Висновок. Отже, християнські життєдайні норми життя по-різному проявляють себе у буденному, екзистенціальному та трансцендентальному вимірах. Життєва методика повинна бути такою, щоб жити праведним буденним життям, потрібно вкладати у нього всі онтологічні екзистенціальні норми під контролем трансцендентального права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всемирная энциклопедия: Философия / Главн. науч. ред. и сост. А. А. Грицань. Москва: АСГ, Мн. Харвест, Совмесний літератор, 2001. 1312 с.
2. Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. У 4 т. Т.1. Вид. 2-ге, Київ: Дух і літера, 2011. 576 с.
3. Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей / пер. з фр. Унт. Т-2. Київ: Дух і літера, 2016. 488 с.
4. Кислашко О. П., Сіданіч І. Л. Християнська педагогіка: навч. посіб. Київ: Духовна вісь. 2015. 510 с.
5. Кислашко О. П., Сіданіч І. Л. Християнське виховання дітей у сім'ї: навч.-метод. посіб. Київ: Духовна вісь, 2016. 388 с.
6. Кислашко О. П., Сіданіч І. Л. Християнські чесноти особистості: навч. посіб. "Християнська педагогіка". Київ: Духовна вісь, 2017. 448 с.
7. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ун-т держави і права ім. В. М. Корецького; редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. Київ: Довіра: Генеза, 1996. 942 с.
8. Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного і Б. Лобовика. Київ: Четверта хвиля, 1996. 392 с.
9. 150 думок Митрополита Андрея Шептицького / упор. Тереза Ференц. Львів: Свічадо, 2015. 144 с.
10. Українська радянська енциклопедія. Київ: Голов. ред. Київ: УРЕ, Вид. 2-ге. 1979. 560 с.
11. Філософський словарь: Основан Г. Шмидтом. 22-е, новое, перераб. изд. под ред. Г. Шишкоффа; пер. с нем. / общ. ред. В. А. Малинина, 2003. 575 с.
12. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 744 с.

REFERENCES

1. Vsemyrnaya encyklopedyya: Fylosofy`ya / [World Encyclopedia: Philosophy] Glavn. nauch. red. y sost. A. A. Gryczan. Moskva: ASG, Mn. Harvest, Sovmesnyj ly`terator, 2001. 1312 s.
2. Yevropejskyj slovnyk filosofiyi: Leksykon neperekladnostej. [European Dictionary of Philosophy: A Lexicon of Intranslatability]. Per. z fr. U 4 t. T. 1. Vy`d. 2-ge, Kyiv: DUX I LITERA, 2011. 576 s.
3. Yevropejskyj slovnyk filosofiyi: Leksykon neperekladnostej. [European Dictionary of Philosophy: A Lexicon of Intranslatability.] Per. z fr. Unt. T-2. Kyiv: DUX I LITERA, 2016. 488 s.
4. Kyslashko O. P., Sidanich I. L. Xrysty`yanska pedagogika: [Christian pedagogy] navch. posib. Kyiv: Duxovna vis. 2015. 510 s.
5. Kyslashko O. P., Sidanych I. L. Xrystyyanske vkhovannya ditej u sim`yi [Christian upbringing of children in the family]: navch.-metod. posib. Kyiv: Duxovna vis`, 2016. 388 s.
6. Kyslashko O. P., Sidanich I. L. Xry`sty`yans`ki chesnoty` osoby`stosti: [Christian virtues of personality] navch.posib. "Xrystyyanska pedagogika". Kyiv: Duxovna vis,2017. 448 s.
7. Mala encyklopediya etnoderzhavoznavstva/ [Small Encyclopedia of Ethnic Studies]NAN Ukrayiny`. Un-t. derzhavy` i prava im. V. M. Koreczkogo; redkol.: Yu. I. Rymarenko (vidp. red.) ta in. Kyiv: Dovira: Geneza, 1996. 942 s.
8. Religiyeznavchij slovnyk/[Religious Dictionary] Za red. A. Kolodnogo i B. Lobovyka. Kyiv: Chetverta xvylya, 1996. 392 s.
9. 150 dumok Mytropolitya Andrey Sheptyczkogo/[150 thoughts of Metropolitan Andrey Sheptytsky] Upor Tereza Ferencz. Lviv: Svichado, 2015. 144 s.
10. Ukrayinska radyanska encyklopediya. [Ukrainian Soviet Encyclopedia] Kyiv : Golov. red. Kyiv: URE, Vyd. 2-ge. 1979. 560s.
11. Fylosofskyj slovar`:[Philosophical Dictionary] Osnovan G. Shmydtom. 22-e, novoe, pererab. yzd. pod red. G. Shyshkoffa; Per s nem. / Obshh. Red. V.A. Malynyna. Moskovskaya Respublyka, 2003. 575 s.
12. Filosofskyj encyklopedychnyj slovnyk / [Encyclopedic Dictionary of Philosophy] za red. V. I. Shynkaruka. Kyiv: Abrys, 2002. 744 s.

Дата надходження: 13.01.2020 р.

**ХРИСТИАНСКАЯ МОРАЛЬ:
МЕТААНТРОПОЛОГІЧНЕ ОБОСНОВАНИЯ**

Одна из онтологических проблем человека содержится в ее поведении. Начало этой проблемы – непослушание Бога первого человека, в результате чего начали возникать поведенческие проблемы в земной жизнедеятельности. Человек не полностью понял свою ответственность и онтологическую обязанность, потому своим поведением колеблется между добрых и злых сил, между духовным и материальным, осуществляя при этом значительное количество ошибок. Эти ошибки вредят не только самому человеку и его окружению – они постепенно хотя и в малых дозах, но разрушают мир. Разрушение мира человеком когда-то приобретет конечное положение. Что бывает тогда с человеком? А может те люди, которые давно умерли не будут отвечать за совершенные правонарушения? На эти и другие аналогичные вопросы дают ответ в исследовании цель антропологического содержания христианской морали

Ключевые слова: христианская мораль, христианская ортология, христианская экзистенциология, христианская трансцендентология, метаантропология

Stepan Slyvka
Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of TFP
Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University

**CHRISTIAN MORAL:
METAANTROPOLOGICAL RATIONALE**

One of the ontological problems of man is contained in his behavior. The beginning of this problem is the disobedience of God to the first person, which is why behavioral problems in the earthly life began to arise. Man does not fully understand his responsibility and ontological obligation, so his behavior varies between good and evil forces, between the spiritual and material, while making many mistakes. These mistakes are not only harmful to the person and his environment – they are gradually, though in small doses, but are destroying the world. The destruction of the world by man will eventually reach its final position. What happens to a person then? And can those people who died long ago not be held responsible for the crimes committed? These and other similar questions are answered in the study of the purpose of the anthropological content of Christian morality

Key words: christian morality, christian orthodoxy, christian existentials, christian transcendentalism, meta-anthropology